

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Bakalářská práce

Diana Kutilová

Komentovaný překlad autobiografické prózy

Leonid Borodin: Bez vybora, 2. – 4. kapitola

Annotated translation of autobiographical prose

Leonid Borodin: Bez vybora, chapter 2 – 4

Praha 2010   Vedoucí práce: PhDr. Danuše Oganjesjanová, CSc.

Poděkování

Ráda bych poděkovala všem, kteří mi při zpracování Bakalářské práce poskytli cenné rady. PhDr. Danuši Oganesjanové, CSc. za vedení celé práce, doc. PhDr. Janě Hoffmannové, DrSc. za konzultace ohledně českého jazyka a ing. Pavlu Kutilovi za pomoc při řešení problematiky odborných termínů.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 30. 5. 2010

Diana Kutilová

Anotace

Bakalářská práce obsahuje komentovaný překlad textu z ruského jazyka. Text byl vybrán z knihy Leonida Borodina *Bez vybora* a přeloženy jsou druhá, třetí a část čtvrté kapitoly. Jedná se o autobiografickou prózu. Úvodní část bakalářské práce se věnuje analýze textu originálu a poté následuje analýza textu překladu na rovině lexikální, syntaktické a pragmatické, stylistické a textové.

Annotation

This bachelor thesis includes an annotated translation from the Russian language. The text has been chosen from the book of Leonid Borodin *Bez vybora* and the second, third and a part of the fourth chapter are translated. It is autobiographical prose. The opening part of the bachelor thesis analyses the original text and after that follows analysis of the translated text on the lexical, syntactical and pragmatic, stylistic and textual level.

Klíčová slova

Leonid Borodin, Bez vybora, autobiografická próza

Key words

Leonid Borodin, Bez vybora, autobiographical prose

Obsah

Obsah.....	5
Překlad	6
Ruští chlapci.....	6
Na bratské hydroelektrárně	9
Můj vlastní a nevlastní otec	15
Komentář k překladu.....	21
1.Úvod	21
2.Analýza výchozího textu	22
2.1 Vnětextové faktory.....	22
2.2 Vnitrotextové faktory.....	22
2.3 Působení na čtenáře.....	23
3.Analýza cílového textu.....	24
3.1 Rovina lexikální	24
3.1.1 Odborné termíny	28
3.2 Rovina syntaktická.....	31
3.3 Rovina pragmatická, stylistická, textová	33
3.3.1 Intertextovost.....	33
3.3.2 Názvy literárních děl	34
4.Závěr	36
5. Seznam použité literatury	37
6. Příloha.....	38

Překlad

Ruští chlapi

V bývalém klášteře na vysokém břehu řeky Kamy, ve městě Jelabuga se nacházela speciální škola ministerstva vnitra. Nádherné chrámy byly přizpůsobeny svému novému účelu. V jednom z nich byla prádelna, v druhém zase sklad sportovního náčiní. To nám ateistům nevadilo. Pamatuji si jenom, že jsme nadávali, když někdo v chrámu, kde byla prádelna, barvou zacákal malby na stěnách. Prostě vzal kýbl s barvou, kterou vychrstl na všechny zdi, kam až to šlo.

Hned první týden nás frekventanty odvedli na prohlídku muzea malíře Šiškina a potom i k jeho hrobu. Tam si nás vzal stranou nějaký stařík, už si vůbec nepamatuju, jak vypadal, a ukázal na zpustlý hrob s náhrobní deskou, která byla z nějakého důvodu do země zapuštěna jen jedním rohem.

„Víte vy, kdo tady odpočívá? Samotná Marina Cvetajevová!“

Taktně jsme mlčeli. Nevěděli jsme totiž, kdo to je Marina Cvetajevová.

Psal se rok 1955.

I když mě v policejní škole, kterou jsem po roce opustil z důvodů, o kterých se zmíním později, ani v nejmenším nemohli dávat ostatním frekventantům za příklad, vojenská disciplína ovlivnila vlastně celý můj život. Její význam v principu chování jsem chápal spíše srdcem než hlavou, což mi samozřejmě došlo až mnohem později. Nicméně vojenská výchova nejednou v mém životě zafungovala, když jsem byl donucen ohnout hřbet a padnout na všechny čtyři...

V kasárnách jsem mezi frekventanty našel přítele na celý život. Volod'a Ivojljov pocházel z hornické rodiny a byl mezi námi výtržníky bílou vránou. Obrovská žízeň po vědění, kult knihy, neustálá činorodost a věčně přísně soustředěný výraz, to všechno mě na něm přitahovalo. Stali jsme se přáteli. Vzpomínám si, že jsem mu dával seznamy knížek, které si musí přečíst. Samozřejmě nesměl chybět Jack London a v první řadě jeho *Martin Eden*, James Aldridge a jeho *Hrdinové prázdného obzoru*, *Život Klima Samgina* od Maxima Gorkého, Victor Hugo a jeho knihy *Devadesát tři* a *Muž, který se směje*, *Kronika Pickwickova klubu* od Charlese Dickense, Mamin-Sibirjak a jeho dvě monografie *Chléb* a *Zlato* a také *Řeka života* od Vjačeslava Šiškova ... Seznamy knih byly na celé stránky. Když Volod'a knížky přečetl, tak jsme o nich diskutovali a hádali se. Také jsme se společně zabývali filozofií a naší první láskou byl Hegel. Z jeho pojednání o estetice jsme si dělali výpisky a ani

trochu nás nezajímaly výklady Bělinského, Černyševského a Dobroljubova, které podle nás byly primitivní.

S úrovní vzdělání na škole ministerstva vnitra jsme nebyli spokojeni, a proto jsme se rozhodli přihlásit se do externího kurzu právnické fakulty. Odeslali jsme přihlášky a sehnali si příslušné učebnice, ale právě v roce 1955 byly externí kurzy zrušeny, z čehož jsme byli sklíčeni.

Vše by ale zůstalo při starém, kdyby nebylo proslulého dvacátého sjezdu!

Na stěně proti nočnímu stolku jsem měl u postele dvě fotografie. Na jedné fotografii byla dívka, do které jsem byl zamilován od jedenácti, o čemž jsem mnohem později ve vězení ve Vladimiru napsal *Rok zázraku i smutku*. Na druhé byl Stalin. Bože, jak já miloval jeho tvář! Jak jsem se na ni rád díval! Jen jsem se díval a na nic jsem při tom nemyslel. Jeho obraz byl samotnou myšlenkou, posunutou za hranice mého vlastního já.

Až mnohem později najdu ke svému tehdejšímu pocitu analogický vztah - Arthura a Montanelliho v románu od Ethel Lilian Voynich. To bude ale až mnohem později. Vždyť dodnes se mi občas zdá, že sedíme s Josefem Visarionovičem na zápraží domu mého dětství a o něčem diskutujeme... Bez jakýchkoli negativních pocitů...

Jednou, když mi bylo asi deset, jsem se rozechvělých hlasem babičky zeptal: „A co když jednou nedej Bože Stalin zemře? Kdo po něm přijde? Jeho syn?“

Pamatuji se, že se babička vážně zamyslela, velmi vážně a odpověděla, spíše pro sebe než pro mě: „No, v naší zemi se může stát všechno. Možná i jeho syn... To by nemuselo být špatné.“ S tím jsem souhlasil, bylo by to dobré. Nebo jsem snad byl zastáncem monarchie?

Babička na svoje rodiče vzpomínala jako na bohy. Já svoje rodiče zbožňoval, byli nejčestnější, nejchytřejší, nejpracovitější. Vážili si svých nadřízených a nadřízení si cenili jich.

Proto si dovoluji tvrdit, že jsem vyrostl v prostředí miniaturní monarchie.

V zemi, kde jsem vyrůstal, také vše běželo, jak mělo, navzdory všemu nepřejícímu lidstvu. Nedostatků bylo moře, hlavně u nás v zapadákově. Když ale člověk zhlédl nejnovější týdeník v kině, který dávali vždy před hlavním filmem, tak pochopil, že jednou, a možná velmi brzy, to u nás bude stejné jako v Moskvě!

Díky Stalinovi. Ne díky straně. Ohledně strany mi toho nebylo jasné mnoho.

Ještě nejasnější to bylo po dvacátém sjezdu.

Nejprve si mezi sebou začali tajemně špitat frekventanti, kteří byli členy strany. Bylo jasné, že se sešli někde napůl v tajnosti. První článek v novinách *Pravda* a stačila jedna věta

o Stalinovi, která mě úplně vyvedla z míry: „...nebyl to právě skromný člověk...“ A tohle si dovolili napsat o Stalinovi!

Pamatuji se, že jsem vešel, ba přímo vtrhl do knihovny. Vlevo byla čítárna pro frekventanty a vpravo pro vyučující. Nahlas jsem se drze zeptal: „Který pes si to dovoluje štěkat na Stalina?“. Hlavy frekventantů se zvedly, zato hlavy učitelů se ještě hlouběji zabořily do knih. Pozitíří se konala schůze všech frekventantů. Stalin je i přes všechny zásluhy zločinec! A fakta, fakta, fakta! Tábory, vězení, střílení a mučení! V naší zemi, která je ke všem spravedlivá, v zemi, kde vládne socialismus, který nám ostatní lidstvo závidí a je pro ně vzorem...

Ještě ten večer jsme s kamarádem Volod'ou Ivojlomem svévolně utekli. Stranou od učiliště, na vysokém břehu řeky Kamy jsme si už dávno oblíbili silnou vrbu s bohatým větrovím, kam jsme často chodili a diskutovali o naší skvělé budoucnosti v naší skvělé zemi.

Za co ale nyní stály naše plány, když jak se ukázalo, v NAŠÍ ZEMI není všechno úplně v pořádku.

Ne, nepamatuji se a také nechápu, proč právě problém NAŠÍ ZEMĚ byl pro nás tak zásadní a dokonce důležitější než všechny ty osobní tužby, které jsme si pěstovali v srdcích. Vždyť v milionech osudů našich vrstevníků k žádnému zásadnímu zvratu nedošlo.

Když jsem o něco později byl doslova posedlý ideou pravdy, a když už jsem byl posedlý tak, že jsem na nic jiného nemohl ani pomyslet, řekl jsem si, že jsem zrůda. Jednoduše zrůda, která musí žít, konat a chovat se v souladu s touto vrozenou zrudností. Musím si najít sobě podobné – nejsem přece jediný. Musím hledat a musím něco dělat, protože když nic neděláš, tak tě podlost, zbabělost, pokrytectví a nepoctivost nakonec dostanou!

S kamarádem jsme ze školy ministerstva vnitra, kde ministerská pravidla žádné volnomyšlenkářství nepovolovala, odešli. Bylo by jednoduše nečestné vůči rezortu, který měl za úkol plnit vykonávat přísně vymezenou práci, aby nás problémy odváděly od plnění profesionálních úkolů.

Volod'a Ivojlom odjel na přijímací zkoušky na filozofickou fakultu leningradské univerzity, ale nedosáhl potřebného výsledku a tak se vypravil do Norilsku. Já jsem byl přijat na fakultu historie na irkutské univerzitě, ale byl jsem vyloučen již po necelém půlroce kvůli pokusu založit poloilegální studentský spolek, který se měl zaměřit na vypracování koncepcí a návrhů, jak „zlepšit“ práci komsomolu i samotné komunistické strany. Ta jasně dokázala, že není schopna uskutečnit svůj největší záměr vybudovat nejskvělejší společnost na celém světě.

Na bratské hydroelektrárně

Byl jsem vyloučen z komsomolu a vyhozen z univerzity s jasným doporučením „poznávat pravdivou ideologii vládnoucího pracujícího lidu“. Tak jsem se toho úkolu ujal. Nejprve jsem jezdil s pracovní brigádou po rodné magistrále kolem Bajkalu, potom jsem pracoval jako vrtač na bratské vodní elektrárně a celou tu dobu jsem byl sám...

A právě na bratské hydroelektrárně jsem si uvědomil, že jsem spoluúčastníkem podivuhodného experimentu, prvního v historii Země Sovětů, který spočíval v tom, že tato velká stavba značného hospodářského významu je uskutečňována silami svobodných lidí. Do té doby byly totiž všechny možné i nemožné záměry realizovány výlučně mnohatisícovými armádami vězňů či válečných zajatců na mojí drahé irkutské hydroelektrárně, na kujbyševské i na té volgogradské, také na volžsko-donském kanále a ještě dříve na bělomořském kanále i na tom po celé zemi proslulém Komsomolsku na Amuru. Uvědomil jsem si, že tisíce malých, ale pro lid i hospodářství nezbytných staveb a rekonstrukcí všeho druhu, nejsou uskutečňovány lidmi sovětskými, ale právě naopak lidmi nesovětskými. A co hůř, lidmi protisovětskými!

Kdo se postavil proti samotnému faktu, že všichni ti nepřátelé národa a zrádci si tak či onak odpykávají svůj trest? Vždyť to ani nejsou lidé. Za co si tedy zasloužili, že mají takovou čest podílet se na veliké stavbě socialismu? Cožpak to nejde jinak? Mohli by stavět veřejné záchodky třeba na Východosibiřské magistrále. Vždyť to je věčný problém, jeden jediný záchodek někde na samém konci nádraží, kam člověk často ani nestihne doběhnout...

Už si ani nevzpomínám, od koho jsem poprvé slyšel, že to vlastně jsou otroci. Nevím, kdo to řekl, kdo se zmínil, že někteří vězni jsou nevinní lidé, že to jsou vinní bez viny. A když už se něčím provinili, tak pouze maličkostmi. Třeba když sbírali zbylé klasy na pokosených polích. Nebo když se celé armádní oddíly ze zapomenutých či ztracených front nechaly zajmout. Nebo když byli zatýkáni kvůli udání či pomluvě, kvůli přátelství nebo kvůli příbuzenskému vztahu s někým nepohodlným...

Tenkrát poprvé a možná jedinkrát v životě se ve mně něco zlomilo. Ten přirozený dar lásky, který je nám dán do vínku se rozbíjel a tříštil na kusy.

Miloval jsem Bajkal a domníval jsem se, že ho nikdo nemiluje tolik, jako já. Miloval jsem rodiče, protože si to zasloužili. Miloval jsem všechny lidi kolem sebe, samozřejmě, někoho více, někoho méně... Miloval jsem svoji zemi... Stalina a všechny kolem něho, protože byli s ním...

Nenáviděl jsem fašisty, i když tenkrát už nebyli. Neměl jsem rád Američany, vždyť proti nám věčně kuli pikle... Přitom nám nesahali ani po kotníky!

Naše brigáda vrtačů byla umístěna do ubikací na pravém břehu Angary, na úplném okraji tehdy ještě neobydleného miniaturního rajonu, který byl nazván Bratsk 3. Z toho zapadákova jsme byli nuceni šlapat několik kilometrů pěšky do obchodu, do kina i na poštu. Nejkratší, příšerně blátivá cesta vedla skoro těsně kolem mělkého pomocného výkopu, který byl obehnan ostnatým drátem. Když jsem několikrát šel tím směrem, viděl jsem samozřejmě výkop a v něm kopáče. Věděl jsem, že to jsou vězni... Ale to co jsem viděl a věděl, v žádném případě neodvádělo moji mysl od mých osobních problémů. Nikdo mě nikdy neučil to vidět a vědět, spíše nás učili NIC nevidět a nevědět. Tento způsob sebeobrany před cizím utrpením jsem získal v systému vzdělávání sovětské společnosti, kde skutečnými byli pouze sovětští lidé a ti nesovětští jako by ani lidmi nebyli...

Mě se TO netýká. Jako by to byla tajná šifra, kterou mi vtoukali do hlavy jak politickovýchovnou prací, která začínala ve školce a nekončila nikdy, tak velkou sovětskou literaturou s její devizou zobrazovat dnešek ve světle zítřka (školská formulace socialistického realismu). Také rodiče, kteří pro mě chtěli jen dobro, mě usměřňovali pouze k věcem a myšlenkám ctihodným a perspektivním...

Jednou se stalo, že jsem šel společně s vedoucím sousední brigády vrtačů. Byl to málomluvný, asi čtyřicetiletý chlapík, který nebydlel s námi, ale v „rokli“ s rodinou. Jeho žena byla ještě docela mladá a pracovala s námi na vrtné věži. Její zbožňující zamilovanost do manžela se čtyřmi křížky na hřbetě u nás, kluků mezi devatenácti a dvaadvaceti, vzbuzovala něco mezi soucitem a rozmrzelostí. Na nás, na cucáky se jen s vlídnou lhostejností usmívala, kdežto při pohledu na svého „staříka“ zářila a červenala jako zrající jablíčko na sluníčku.

Když se cesta, po které jsme s vedoucím brigády šlapali na poštovní úřad, stáčela podél ostnatého drátu, zastavil se najednou, z blátivé koleje se vyškrábal na hromadu hlíny přímo u ostnatého drátu a několikrát hlasitě zapískal. Šel jsem za ním a uviděl jsem, jak nám dole z příkopu mává na pozdrav jako starým známým několik vězňů a jak jdou k našemu okraji příkopu. Vypadalo to, že režim v této zóně je volnější, protože dozorce, ve vězeňském žargonu bachař, stojící na strážní věži na druhé straně čtvercového výkopu, vůbec nereagoval na cvrkot pod sebou a vlastně se vůbec nedíval na naši stranu. Lidé pod námi měli tmavé, asi od slunce spálené obličejy a vůbec vypadali, jako by byli jiné rasy. Ve stejných vaťácích, ve stejných čepicích, všichni měli na tu vzdálenost stejnou tvář...

Brigadýr vytáhl z brašny krabičku zeleného čaje a prudkým pohybem ji přehodil přes ostnatý drát. Dopadla do hlíny, vězeň tam dole ji chytit nemohl, a tak dlouho lezl po stranách příkopu, až ji našel. Teprve potom se brigadýr vrátil na cestu.

Ve výrazu mého obličejce muselo být něco, proč se ušklíbnul a aniž by se zeptal, konstatoval:

„No jo, ty seš komsomolec...“

Z nějakého důvodu jsem se nechtěl svěřovat, že mě před necelým půlrokem vyhodili z komsomolu i z irkutské univerzity, a odpověděl jsem:

„Tak jsem. No a co?“

V podstatě jsem nelhal, protože duší jsem komsomolcem zůstal.

Brigadýr ukázal hlavou směrem k vězňům:

„A ty tamhle jsou jen pakáž, co?“

Pokrčil jsem rameny:

„Jsou to zločinci.“

„Ty ses někoho ptal? A co já, vypadám snad jako vězeň?“

„Ne, to ne,“ odpověděl jsem s jistotou.

„No vidíš. Já si odkroutil deset roků.“

„Cože, vy?“ S údivem jsem se zastavil.

„No já, ty ne.“

„Kde? Tamhle?“ otočil jsem se směrem k zátarasům.

A on se najednou rozčílil:

„Jak tamhle? Spadl jsi snad z měsíce? Lágry jsou přece všude!“ A hnal se dopředu.

Později mě tato neodbytná myšlenka, jestli doopravdy vůbec něco takového bylo, bude provázet jako refrén, který se jako pověstná červená nit bude táhnout celým mým životem.

Tehdy se mě velmi dotkla jeho výčitka, že jsem spadl z měsíce. Nespadl. Celou dobu jsem žil v Sovětském svazu, a jinou takovou zemi jsem neznal. Přes všechny „nedostatky“ sovětského života, kterých jsem si byl vědom.

Kráčel jsem ve stopách bývalého vězně tak, abych si nenabral bláto do holínek a vzpomínal na konkrétní místa, kde jsem za svého, jak mi už bylo jasné, krátkého života pobýval.

Bajkal... Michalevo... Obrovský pracovní tábor... Jednou došlo k hromadnému útěku vězňů. Zakázali nám chodit do tajgy... Sljud'anka... Vězeňské lágry a doly (až po více než

čtyřiceti letech zjistím, že právě tam zemřel můj otec). Irkutsk... Všude vězeňské lágry... Čeremchovo... Pracovní tábory... Šachty... Tulun... Lágry, vězení, osady pro lidi ve vyhnanství... Nižneudinsk... Tam se zdálo, že žádní vězni nejsou, alespoň zblízka... Zato v Tajsetu, tam všude vězni byli... A také hlídané vlakové transporty s mřížemi. Nesčetněkrát jsem vězně vídal. Všude kde jsem byl a všude byli stejní. Jako by jedny a ty samé honily sem tam podle potřeby. Namouduši jsem si to i myslel. Tedy, já o tom nepřemýšlel. Jen mi to tak mimochodem blesklo hlavou...

Po tom neobvyklém rozhovoru s brigádýrem jsem se cestě, která vedla mimo zónu, nějakou dobu vyhýbal. Až jednou jsem koupil krabičku čaje a šel tam. Pískat jsem uměl stejně dobře jako on, i když hned se mi to stejně nepovedlo. Ten sovětský člověk ve mně pochyboval o správnosti jednání, a nesovětský člověk? Ten mi byl cizí. Pískání ale nebylo podstatné. Házet jsem uměl dobře. Vždyť kamínky jsem do Bajkalu házel už jako malý chlapec...

A od té doby jsem jim nejrůznější věci házel ještě mnohokrát. Důležitější však bylo, že už to nebylo vězňům, kteří ani lidmi nejsou, ale **lidem** ve vězeňských mundůrech.

Za několik měsíců se ocitnu v Norilsku, kde všude kolem mě budou tisíce bývalých vězňů, od vrtače v partě až po vedoucího brigády razičů, od prodavače v obchodě až po vedoucího ubikací, předělaných z bývalých vězeňských baráků. A tehdy se začnu dívat na mapu Svazu sovětských socialistických republik jinak. Uvidím na ní tu druhou, neoznačenou zemi, kterou Solženicyn nazval Souostrovím Gulag... A tehdy poprvé ve mně vzklíčí myšlenka, jak smutně může dopadnout odplata za lhostejnost společnosti vůči osudu obyvatel gulagů.

Tím spíše, že se již z toho neviditelného světa, rozlétly po zemi řádky ze Solženicynovy knihy: „Buď prokletá, zlá Kolymo!“ Nejde ale jen o Kolymu, vždyť to přece nebyla jenom Kolyma... Je to prokletí, které stejně jako v pohanské, tak i pravoslavné víře, nemůže zůstat bez následků.

Kdysi dávno jsem si z legrace vymyslel vzorec, takovou miniaturní koncepci těžko slučitelnou s pravoslavnou vírou. Podstatou vzorečku je to, že množství zla na jednoho obyvatele za jednotku času je veličina stálá.

Jenže tato veličina je nestálá. To znamená, že je schopna rovnoměrného rozložení na části prostoru, zhuštění, koncentrace na jednotlivých národech a teritoriích. Takže se zla určité národy dočasně zbavují nebo se zlo alespoň minimalizuje. Těkání zla není samovolné, zlo je přitahováno určitou specifikou lidského bytí. Alespoň jednoduchý příklad pro vysvětlení.

Jeden člověk si koupil kapesní nožik, aby si měl čím ořezávat tužky. Zlo zůstává v tomto případě pasivní.

Ten člověk se ale v obchodě zhlédl v nádherné dýce. Dýkou se tužky neořezávají. Tehdy ten záložní kousek zla číhá za zády a hledá kontakt s tím nepatrným, ale všudypřítomným kouskem zla, který je v každém člověku od narození a plyne z jeho nedokonalosti. Sama nedokonalost je potenciálním zlem.

A podobně to je s národy. Jeden národ se zhlédl v dokonalém ideálu sociální spravedlnosti, který je bezpečný pouze jako ideál. Je to stejné jako s dýkou, která je vystavená v obchodě nebo pověšená jako sběratelský kousek na stěně. Ale duše, stejně jako ruce, si to chce vyzkoušet na vlastní kůži.

A na přání vyzkoušet si to na vlastní kůži se kumuluje neviditelný obláček zla a ve své touze ovládá národ, nebo alespoň aktivní část národa, která je poblouzněná touto myšlenkou. Ani se nenaděješ, najednou se mraky honí po obloze, zatáhne se a není vidět. A najednou začne bouře.

Když za nějaký čas bouře přejde, vše vypadá, jako to bylo před ní. Podíváš se pozorněji a všechno je jako obvykle. Když se podíváš z okna, ale ne skrz střechu. Protože střecha nezůstala stejná. Omytá lijkem možná vypadá ještě lépe než předtím. Ale co se zlem, které se na ní usadilo? Vždyť každý centimetr její plochy jako by dostal dávku milionu rentgenů, což na první pohled není vidět.

A co ti lidé pod střechou, co s nimi? Musí žít, protože se narodili, aby žili. A tak žijí jako předtím, jen nenápadně mutují. A střecha? U té se podle zákona odporu materiálu počítá s určitými silami působení, ty jsou ale narušeny. Takže střecha se jednoho dne propadne a zvíří prach z částíček zla, který se na ní usadil. A lidé kýchají, všichni jsou nakaženi prachem zla stejně, proklínají propadlou střechu a navzájem se obviňují z epidemie nákazy. A ještě dlouho se budou zbytky střechy mlátit.

Zlo, které se jednou usadilo, ale nezůstane dlouho nečinné. Když se začne nudit, vylétá z lidských duší. A než se naděješ, nad hlavami se zase honí obláček zla, rozčarovaný lidskými bytostmi letí pryč a někde se přemění v tajfun či zemětřesení, mor či malomocenství nebo třeba v ozónovou díru...

Jak se říká, v životě by tě nenapadlo, proč jsem vlastně vymyslel takovou nevědeckou a bezbožnou historku. Pouze z jediného důvodu, a to, abych ospravedlnil stát, který podle mého laického názoru na sebe bere kromě kladných funkcí ještě jednu, kvůli které se odnepaměti vedou války, tu mocnou část zla, která by se po jeho území rozpínala s ním stejně jak bez něho.

A opět uvedu jednoduchý příklad. Stát popraví zločince a zároveň ve stejnou dobu zakáže vynesení rozsudku. Ne kvůli tomu, že by vynesení rozsudku mohlo být nespravedlivým...

Podle zjištění zlo existuje v jakémkoli státním uspořádání, ale stále je to zlo minimální. To měl na mysli Hegel, když řekl, že ať už je stát jakkoli špatný, bez něho by bylo ještě hůře.

Podle vyššího, i když nenáboženského, vysvětlení, stát není nic jiného než způsob vlastní organizace národa.

Národ, který je ve své podstatě souborem nedokonalých jednotlivců, se přece nemůže sám organizovat dokonalým způsobem. Alespoň z toho důvodu žádné dokonalé vzory v podstatě neexistují. Lze je nalézt pouze v utopických fantaziích, které jsou obvykle mozaikou náboženských představ. Člověk nebo skupina lidí, kteří ať vědomě či nevědomě tento podvrh realizují a předkládají svoje blouznění národu, lidstvu jako svůj program, podle kterého by se mělo postupovat, se stávají buď v přímém, nebo v přeneseném slova smyslu nástrojem v ruce d'ábla, světovým nástrojem destrukce neboli, vyjádřeno jazykem fyziky, vkládají svoji individuální a kolektivní energii do světového procesu entropie.

Je pravdou, že při návštěvě Sarova se mladí vědečtí géniové z Institutu experimentální fyziky snažili přesvědčit mě, beznadějného humanistu, že na úrovni makrokosmu je prý objeven zákon neboli proces odporu entropii, a proto druhý zákon termodynamiky sám o sobě nemusí být nezvratný.

* * *

Jednou z vůbec nejpozoruhodnějších kapitol mého života je Norilsk. Pokud se život člověka skládá z tisíce důležitých a méně důležitých zážitků, pak Norilsk patří mezi ta první a důležitá místa v mém životě. Na tomto ostrově gulagu jsem strávil necelý rok, a přesto se mi vryl do paměti, jako by to byla celá epocha. Epocha nejdůležitějších poznání a pochopení věcí, jejichž důsledky jsou zjevné.

Jak už jsem se zmínil, můj kamarád ze školy ministerstva vnitra v Jelabuze přijel do Norilsku, protože ho vyhodili z univerzity. Pozval jsem ho za severní polární kruh, do rudných dolů a za lidmi.

V rudném dole 7/9 jsem se stal razičem. Nejprve jsem vykonával pomocné práce, potom jsem pracoval se bagrem a nakonec jsem prorážel důl...

Kromě všeho ostatního, co jsem viděl a prožil v Norilsku, jako by se najednou znovu rozjitřila moje tajná, bolestná rána. **Moji otcové.** Ano, ne otec, ale otcové. Jednou už jsem o tom psal. Takže se budu opakovat, co se této záležitosti i slavného města Norilsku týče.

Můj vlastní a nevlastní otec

Otec odešel z mého života, když právě začínal.

Sebrali ho jednou provždy a to tak pečlivě, že po něm nezůstalo vůbec nic, ani fotografie, ani řádka, natož snad nějaký dopis. Takže v době, kdy jsem se mohl začít ptát, vlastně k otázkám vůbec nic nezavdávalo příčinu, protože u nás doma nezůstala sebemenší maličkost, která by otce připomínala. A tak jsou všechny moje vzpomínky z dětství spojeny s osobou otčima.

Otčímem jej nazývám jen teď, protože když ho tak nazývám, doslova urážím člověka, který je pro mě dodnes jako vlastní. Kdyby byl každý otec takový, jako ten můj „nevlastní“, byl by pro každého požehnáním.

Vyrůstal jsem ve velké úctě k rodičům. Můj respekt k nim byl nezměrný. Do dnešního dne je pro mě záhadou, jak se jim podařilo udělat na mě takový dojem. Moji rodiče byli hned po Stalinovi nejchytřejšími, nejpracovitějšími, nejuvědomělejšími a nejčestnějšími občany naší země. Byli zaměstnáni jako učitelé a učitelskou profesi vykonávali v pravém slova smyslu. Rozhovory v rodině se vedli o žácích a učitelích, spory se vedly o tomtéž a ve školní budově jsme většinou také i bydleli. Posedlost prací a absolutní nedostatek jakýchkoli jiných zájmů spojených například s hospodářským vlastnictvím. To byly pravděpodobně důvody, proč jsem si hluboce vážil svých rodičů a proč jsem je tak nekriticky obdivoval. Matka, která svého času ukončila knihovnickou školu a udělala si učitelské minimum, pro mě byla příkladem vzdělanosti. Nikdo se jí nevyrovnal v sečtělosti a kult knihy v naší rodině překvapoval dokonce i kolegy učitele. Otec - nebudu mu říkat otčím, protože to zní hrozně - byl synem rolníka v orlovské gubernii. Udělal si učitelské minimum, a tak to dotáhl až na učitele. Podle mě se do této nové pozice ve společnosti dokonale převtělil a přitom se mu v srdci podařilo uchovat to nejkrásnější z dětství prožité v rolnické rodině, mimo jiné téměř cikánskou vášeň ke koním. Můj otec, myslím tím otčima, ani jednou v životě nezanadával, nekouřil a vůbec neholdoval alkoholu. A měl i další přednosti, které v mých očích neztratili váhu ani později, když už jsem se na své rodiče díval mnohem střízlivěji.

Když mi bylo dvanáct, náhodou jsem se dozvěděl, že otčím není můj vlastní otec. V té době pro mě byl ztělesněním všech lidských ctností a tato informace pro mě byla velkou ranou. Jedině to, že jsem se ji dozvěděl ještě jako dítě v období, které je tím zvláštním stavem

duše a psychiky, mě zachránilo od tragičtějších následků. Těm bych se určitě nevyhнул, kdybych se to dozvěděl v pozdějším, dospělejším věku. Já totiž nechápal, co znamená mít nevlastního otce a na druhou stranu, co znamená mít nevlastního syna. Nevlastní otec, co je to za hloupost! Buď někdo otcem je, nebo jím není. A stejně tak to je se synem. Slovo „nevlastní“ samo o sobě ztrácelo význam. A můj vztah k otci, teď již otčímovi, se ani v nejmenším nezměnil, stejně jako jeho vztah ke mně.

Byl jsem ale strašně moc zvědavý na toho pravého otce, po kterém doma vůbec nic nezůstalo. Zvědavost mi nedávala spát hlavně poté, co jsem se dozvěděl, že otec byl litevského původu. Tou myšlenkou jsem se neustále zabýval, protože kolem mě byli všichni původu ruského. A já, jak se zčistajasna ukázalo, jsem byl jiný...

V patnácti jsem se souhlasem a požehnáním svých rodičů začal pátrat po stopách otce. Našel jsem některé z jeho známých, ale z jejich názorů, že tak či onak byl nepřítelem národa, jsem moc moudrý nebyl. Pokud si dobře vzpomínám, tak mi to ale ke spokojenosti úplně stačilo. V každém případě to, že jsem měl dva otce, mě ani v nejmenším neovlivnilo při prvních samostatných krocích mého života. Zůstával jsem jako syn členů komunistické strany přesvědčeným komsomolcem a po škole jsem šel místo na univerzitu do policejní školy. Případalo mi to jako správný způsob, jak dostat své občanské povinnosti. Tak jsem měl odpovídajícím způsobem důstojně přispět svou troškou do mlýna. Škoda, že mě nepřihlásili do KGB, tam bych šel ještě s větší radostí.

Když mě v osmnácti poprvé zatkli, zastával můj nevlastní otec funkci ředitele školy. Byl jsem si vědom nepříjemných následků, které by pro něho mohlo moje zatčení mít a tak jsem rodičům napsal dopis. Naprosto vážně jsem v něm s pádnými důvody navrhoval, aby se mě formálně zřekli. Nemůžete se divit, vždyť se psal rok 1956. Otec se bez meškání vypravil do Irkutska, kde jsem čekal na rozsudek. Ani v nejmenším nepřipouštěl možnost mého strategického návrhu. Jako bychom se za tento lehkomyšlný kousek museli stydět, kdybychom jej byť jej zmínili.

* * *

Na podzim roku 1957 jsem se kvůli svému rozhodnutí a také díky osudu ocitl v Norilsku pevně rozhodnutý stát se horníkem. Připomínám, že v polovině padesátých let bylo prestižní záležitostí žít životem proletáře, pracovat na celině či na prvních stavbách komunismu. Téměř jako tomu bylo v prvních letech po revoluci. Již na univerzitě jsem pracoval v kotelně a rozhodně to nebylo z finančních důvodů. Na žebříčku mých potřeb stály peníze až na posledním místě, na jídlo mi stačilo stipendium a podstrčené peníze od rodičů. Ano, podstrčené, protože jsem se styděl si je brát. Domníval jsem se, že nemám právo jakkoli vyčnívat z řady chudých studentů. Abych zakryl svůj neproletářský původ, chodil jsem jako většina spolužáků do školy ve vaťáku a holínkách a kategoricky jsem odmítal nový kabát...

Když jsem potom stál před univerzitním soudem složeným ze samých ideologických předáků, byl jsem nakonec stejně nemilosrdně odhalen jako jeden ze zástupců inteligence, přičemž žádný z mých proletářských postojů nevzali v úvahu. Vyhnali mě s doporučením, abych šel s masou a poznával ideologii dělnické třídy. Což jsem také učinil hned poté, jakmile se ukázalo, že nebudu muset jít sedět.

Po necelém roce hledání místa v naší vlasti, které by maximální měrou odpovídalo významu slova proletářské, jsem se ocitl v Norilsku. Ještě nedávno to býval obrovský pracovní tábor, ale nyní v roce 1957 tam byla stavba komunistického údernického hnutí. A tu měli za úkol budovat bývalí političtí vězni. Některým bylo jednoduše odebráno právo odejít z tohoto místa za polárním kruhem, jiní se tohoto práva sami vzdali, protože prostě neměli kam odejít.

Po táboře nebylo už ani památky, nikde nebyl ani kousek ostnatého drátu. Baráky byly přebudované na ubytovny a do jedné z nich jsem byl přidělen i já.

Bože, proč mě jen tenkrát nenapadlo stát se spisovatelem! Nevím, jestli někde jinde na Zemi existovalo místo, kde by se na jeden metr čtvereční nacházelo tolik lidí s tragickým osudem. Jejich „hustota“ byla tak veliká, že jsem si na to brzy zvykl a přestal jsem se tím zabývat na každém kroku jako dřív. Dokonce jsem si v sobě vytvořil jakousi ochrannou hráz, která mě měla chránit před cizími problémy. Tak zjevně bylo cítit nebezpečí, že bych mohl v soucitu uváznout a utopit se v žalu druhých, protože jsem ji prostě nemohl pomoci. Držet si odstup nebylo těžké, protože lidé kolem mě byli drsní. Pokud to nebylo nezbytně nutné, o nikoho se nestarali a ani svá srdce nikomu neotvírali, nepočítali se soucitem druhých a nežádali jejich pomoc. K nám komsomolcům se chovali shovívavě jako k hloupým dětem...

Hned první den pobytu v městečku Nulevoj Piket jsem v obchodě slyšel, jak nějaký muž v ovčím kožichu říká, že chce „bochník chleba a plechovku komsomolců.“

Myslel tím plechovku se sardinkami. Šokován jsem nebyl, protože jsem za sebou měl pobyt na bratské hydroelektrárně i na Bajkalské magistrále a „poznávání ideologie dělnické třídy“, které mi doporučili univerzitní straníci a spolupracovníci KGB v Irkutsku, již nabralo plné obrátky. Právě tehdy jsem začínal tušit, že mě čekají hořká a těžká odhalení. Že pravda, kterou tak intenzivně hledám, bude taková, že ji moje poznání nebude schopno přijmout. Že závěry, kterým se nebudu moci vyhnout, úplně poničí a zlikvidují můj dosavadní život. Že moje vyloučení z Komsomolu, které jsem tak těžce nesl, se nakonec ukáže jako první krok vyloučení. Vyloučení z veškerého života společnosti, kterého jsem se přesto přese všechno tak přál účastnit. A to i přes první negativní zkušenost, kterou jsem získal, protože v principu jen takový život měl opravdový smysl.

V dole, kde jsem začal pracovat, mě poslali hloubit šachtu. Dětská láska k jeskyním způsobila, že jsem téměř s nadšením přijímal všechny ty důlní štoly, chodby, překopy a šachetní bludiště pater. S důlní výztuží se počítalo pouze v centrálních štolách a odpočívárnách, jinak kvůli věčnému mrazu nebylo výztuže třeba a kilometry vytěžených štol, tedy ty, které byly opuštěné a nepoužívaly se, byly v mé romantické představě jeskynním labyrintem. Bylo tak snadné v něm zabloudit, ozvěna tam zněla jako zařvání lva a tma, když zhasla lampa, tě pohltila jako tichá nestvůra. Když ses spustil do starých šachet, kde to bylo přísně zakázané kvůli přítomnosti metanu i kvůli nebezpečí sesuvu klenby, když jsi nad tím mávl rukou, protáhl ses skrz výdřevu a šel dál a dál, našel jsi pro přednes básní to nejlepší jeviště na světě...

Ze začátku jsem byl přidělen na pomocné práce a celých deset dnů jsem upadal do apatie. Teprve poté, co mě přeřadili na šachtu, jsem plně ocenil náplň svého nového pracovního místa.

Větší polovinu důlních dělníků tvořili bývalí vězni. Také technický personál z poloviny tvořili bývalí dozorčí. Tak tomu alespoň bylo na mém nárazišti, kde se také zachovalo rozdělení profesí podle národností. Lotyši společně vozili materiál pro důlní výztuž a odváželi hlušinu. Čechenci výlučně proráželi důlní chodby, Němci zase prováděli geologický průzkum a Litevci pracovali na důlní výztuži. Já se chci zmínit především o těch naposled jmenovaných.

Bylo jich pět, všichni byli vousatí a mlčenliví a přes vrátnici, kde nás kontrolovali, jestli u sebe nemáme kouření, chodili vždy společně. Ženy, které nás kontrolovaly, je obvykle neprohlížely, věděly o nich, že jsou nekuřáci. Každý z nich vždy zůstal stát stranou na vrátnici

i po kontrole, když jej ženy mávnutím ruky propustily, a čekal na ostatní. Pak jsme šli společně na nástupiště nulté úrovně, odkud nás rozvážely vozíky po kolejích na jednotlivá důlní díla. Do jednoho vozíku se nás vešlo šest. Od určité doby jsem se snažil být tím šestým v jejich společnosti. Tak začala moje podivná hra, do které jsem se zabral tak, že když přišel čas ji ukončit, musel jsem na to vynaložit takové úsilí, jako ještě nikdy v životě.

Připojoval jsem se ke skupině Litevců pokaždé, když jsem jel na svoje pracoviště a někdy i cestou nazpátek. To bylo poněkud složitější, protože Litevci mohli skončit s prací dříve anebo naopak se mohli zdržet ve štole déle než obvykle. Už si ani nevzpomínám, kdy se ten zvyk stal železnou košilí. Neboť pokaždé, když jsem se s Litevci na vrátnici nesetkal, bylo to pro mě špatné znamení pro celý pracovní den. V dole jsem se dvakrát zranil a pokaždé se to stalo, když jsem v pulmanu nepřijel s Litevci. Jednou mě při kouření chytnul jeden z předáků a já od něho dostal pěstí. To bylo z jeho strany více méně přátelské gesto, protože za kouření v dole, kde byl metan, se posílalo před soud. V ten den mě totiž někdo předběhl a přidal se jako šestý k vousáčům. A když jsem jednou ráno propásl Litevce na vrátnici, vybuchlo mi pod rukama střelivo. Čečenec Ljoša pak riskoval svůj život, aby mě vytáhl ze zaplňované štoly.

Obvykle jsem si sedal na kraj vozíku a celých patnáct minut jízdy pulmanem na pracoviště jsem předstíral spánek. Skrz přivřená víčka jsem ale pozoroval své poloviční rodáky. Naslouchal jsem pomalému toku cizí řeči, která ve mně nevzbuzovala žádné emoce. Pocházel jsem ze zapadlé oblasti, cizince jsem nikdy nepotkal a téměř do své dospělosti jsem zůstával stát v němém úžasu před každým cizím jazykem. Pochyboval jsem, že si lidé mohou navzájem rozumět, když vyluzují jen takové podivné zvuky. Jak mohou být schopni těmi zvuky popsat různobarevný svět kolem? I později, když jsem začal číst anglicky Dickense a Galsworthyho, jsem znovu zůstával stát v němém úžasu, tentokrát však nad tím, že i cizí jazyk dokáže zachytit všechny ty odstíny pocitů a hloubku myšlenek. I když se sám sobě směju, zeď postavenou z pochybností ohledně cizích jazyků jsem stále ještě nepřekonal.

Jazyk, kterým hovořili mí sousedé z pulmanu, pro mě byl cizí a divoký, ale stejně nevadilo, že mu nerozumím. Probouzel a oživoval moji fantazii. Vymýšlel jsem si témata, o kterých by spolu mohli mluvit, a „překládal“ jsem je do ruštiny. Vymýšlel jsem si rozhovory a poté, co jsem se s nimi na mezipatře rozloučil, jsem sám se sebou diskutoval, kvůli něčemu se hádal, proti něčemu se stavěl a s něčím souhlasil.

A všechno, jak se ukázalo, bylo pouze začátkem hry. Jak jsem se již zmínil, po vlastním otci u nás doma nic nezůstalo, ani jediná fotografie. Podle skoupého popisu mé

matky měl světlé, lehce vlnité vlasy, modré oči, byl střední postavy a podle jejího opatrného vyjádření byl hezký. Hezký chlap, co to proboha znamená?

A tak jednou, jako obvykle, jsem Litevce pozoroval skrz přivřená víčka a přemýšlel o tom, co bylo řečeno mé matce: „Dostal deset let a nesmíte si psát.“ Potom nám zase někdo řekl, že ho zastřelili někde v irkutské oblasti. Povídali, říkali... Důkaz žádný. A co když přežil, pustili ho a on zjistil, že se matka znovu vdala? Proto se u nás už nikdy neobjevil. Bylo by to možné? V našem podivuhodném státě bylo přece možné všechno....

Komentář k překladu

1. Úvod

Úkolem mé práce bylo přeložit část knihy Leonida Ivanoviče Borodina *Bez vyбора* z ruského do českého jazyka a ke svému překladu napsat komentář.

Než jsem přistoupila k samotnému komentáři překladu, sepsala jsem jednotlivé kroky, podle kterých budu v komentáři postupovat. Vycházela jsem z knihy Christiane Nordové *Textanalyse und Übersetzen*, která se zabývá analýzou výchozího textu. Postupovala jsem podle výskytu jednotlivých překladatelských problémů, které jsem konkrétně uváděla a poté předkládala svoje řešení. Všímal jsem si především roviny lexikální, syntaktické a v neposlední řadě pragmatické, stylistické a textové.

Kvůli snazší orientaci jsem uváděla ke každému překladatelskému problému jak číslo stránky výchozího ruského textu, tak číslo stránky překladu. Tyto „překladatelské oříšky“ jsem z praktických důvodů nevyznačovala uvozovkami (rozdílné uvozovky v českém a ruském jazyce), ale vyznačovala kurzívou tak, aby byly jasně odlišeny.

Jsem si vědoma toho, že problémů, které se při překladu vyskytují, je mnohem více. Vzhledem k rozsahu bakalářské práce jsem se zaměřila pouze na ty nejdůležitější.

2. Analýza výchozího textu

2.1 Vnětextové faktory

Ještě než přistoupím k samotnému výchozímu textu, považuji za nutné zmínit se krátce o osobě autora, době a místě vzniku jeho knihy.

Leonid Ivanovič Borodin (1938) je ruský spisovatel a novinář, sovětský disident a nositel mnoha literárních cen včetně Solženicynovy ceny z roku 2002 a v současnosti generální ředitel časopisu *Moskva*.

Kniha *Bez vyбора*, za kterou dostal literární cenu Alexandra Něvského, vyšla v roce 2003 v edici *Blizkoje prošoje* v nakladatelství Mladá garda v Moskvě a je autobiografickým vyprávěním.

2.2 Vnitrotextové faktory

Vzhledem k tomu, že můj překlad začíná až druhou kapitolou, krátce nastíním samotný začátek knihy.

Borodin říká, že si dokáže s pozoruhodnou přesností vybavit epizody ze svého raného dětství. To dokládá hned v první kapitole, kde začíná vyprávět svůj životní příběh. Důležitou roli v jeho dětství hrála babička, která se o něho od tří do jedenácti let starala a naučila ho tomu, co je podle jeho názoru tím nejdůležitějším, totiž žít s knihou. Byla chodící encyklopedií, která ho obeznámila s ruskou historií a literaturou. Ve světě vyprávění, ve kterém malý Leonid vyrůstal, nějakým způsobem chyběl nejen Bůh, ale také sovětská vlast. Bůh mu jako dítěti nechyběl, co ale postrádal, bylo babiččino opěvování vlasti, ke které tak tíhnul.

Jak autor dnes říká, v době jeho dětství byla v jeho zemi Svatá trojice nahrazena jinou velkou trojicí: Marxem, Engelsem a Leninem a pravoslavné chápání světa bylo nahrazeno materialistickým učením. Nejenom ruská literatura, ale i hudba hrála v jeho životě velkou roli, a přestože v dětství byl vášnivým milovníkem hudby, nestal se ani muzikantem, ani velkým znalcem hudby. Byl ovlivněn především Hegelovou filozofií a dílem Jacka Londona a Williama Faulknera.

Borodin se narodil v roce 1938 v Irkutsku. Jeho matka i otčím byli učitelé a jako školák tedy na rozdíl od svých spolužáků nemusel po škole pomáhat v hospodářství. Měl spoustu volného času, který věnoval knihám, hudbě a toulkám kolem rodného Bajkalu.

Po ukončení desetileté školní docházky odmítl jít na Irkutskou univerzitu, kam ho chtěli poslat rodiče. Na základě tehdejší agitace v Sovětském svazu nastoupil na speciální školu ministerstva vnitra.

A právě v tomto okamžiku spisovatelova života začíná můj překlad, pro který jsem si vybrala druhou až čtvrtou kapitolu jeho knihy. Konkrétně je to kapitola nazvaná *Русские мальчики* (s. 13–17), dále kapitola *Братские уроки* (s. 17–24) a zhruba první polovina kapitoly nazvané *Tom omeu* (s. 24–32).

2.3 Působení na čtenáře

Jak jsem nastínila hned v úvodu, autorem je bývalý sovětský disident, silně ovlivněný četbou světové a ruské literatury i studiem filozofie. Tím je také ovlivněn charakter jeho memoárů, které jsou zároveň svědectvím o životě mezi tehdejší „spodinou společností“, mezi vězni. Autor používá ne jeden výraz z jejich žargonu, obvykle spojený s vysokým stupněm emocionality. Jedná se tedy o text nasycený bohatými jazykovými prostředky. Z hlediska lingvistického se jeho styl vyprávění blíží žánru umělecké literatury. Z hlediska historického se jedná o generační výpověď. Je to svědectví o zemi v době, která se z hlediska dnešního, především mladého čtenáře zdá být dávno minulou. Možná proto se dílo nese v duchu nenápadného apelu proti lhostejnosti. Autor chce čtenáři tuto dobu přiblížit a také vysvětlit historické okolnosti na základě svého vlastního života.

3. Analýza cílového textu

Znakem Borodinovy poetiky je používání velmi neobvyklých slovních spojení, která často vykreslují spíše obraz umělecký než ten skutečný. Tento přístup jsem se ve svém překladu snažila zachovat, neboť „součástí uměleckého díla je nikoliv skutečnost objektivní, ale autorova interpretace skutečnosti, a tu se také má snažit vystihnout překladatel.“ (Levý 1998, s. 46).

Při celém procesu překládání jsem se snažila, aby dílo neztratilo „svou specifickou poznávací hodnotu“, aby můj překlad měl schopnost „informovat o originálu a o cizí kultuře vůbec“. (Levý 1998, s. 98) Měla jsem na zřeteli čtenáře překladu v tom smyslu, aby mu můj překlad mohl přiblížit místo – již neexistující zemi, která se kdysi nazývala Sovětský svaz, a dobu – tedy první polovinu minulého století.

3.1 Rovina lexikální

Pro autora je typické, že často dává slova nebo celá slovní spojení do uvozovek. Mojí strategií bylo uvozovky eliminovat, popřípadě je nahradit. Na první straně překládaného textu se objevují hned tři slovní spojení v uvozovkách v jediném souvětí. Domnívám se, že zachování uvozovek by neodpovídalo českému úzu, a proto jsem ruské výrazy v uvozovkách *солдатская доминанта*, *срабатывала* a *прогнуть мне позвоночник* (s. 13) přeložila podle smyslu a v českém souvětí použila bez uvozovek: *Nicméně vojenská výchova nejednou v mém životě zafungovala, když jsem byl donucen ohnout hřbet a padnout na všechny čtyři.* (s. 6) Frazologismus v uvozovkách *белой вороной* (s. 13) jsem nahradila českým ekvivalentem *bilou vránou* (s. 6) opět bez uvozovek.

Dále se objevuje výčet knih (s. 13–14), jejichž názvy se dle ruského úzu dávají do uvozovek. V češtině není třeba používat uvozovky ani u názvů knih nebo časopisů, pouze názvy odborných děl se vydělují kurzívou. V tomto případě jsem kurzívu použila pro názvy českých děl z důvodu odlišení názvů děl a jmen jednotlivých autorů, které se ve výčtu objevují.

Na začátku překladu autor popisuje své setrvání na vojenské škole, kde je student nazýván ruským slovem *курсант*. (s. 13) Jako český ekvivalent jsem použila české slovo *frekventant* (s. 6), které vnímám jako historismus vystihující dobu, ve které bylo používáno.

Dalším jevem na rovině lexikální je v ruském jazyce použití předpony *микро* a to ve dvou případech, slovním spojení *микромонархической среде* (s. 15) a slově *микромонотеизму* (s. 21). V obou případech jsem předponu nahradila přídavným jménem *miniaturní* – v prostředí *miniaturní monarchie* (s. 7) a *miniaturní koncepci* (s. 12).

Vzhledem k tomu, že se jedná o memoáry, tedy vzpomínání, které se autora a jeho života blízko dotýká, je text nasycen emocionálními výrazy. Výraz *упод* (s. 16), který autor používá pro popis toho, jak v určité době svého života nahlížel na svoji osobu, jsem nahradila českým výrazem *zrůda* (s. 8). Následuje *уподство* (s. 16) s českým invariantem *zrůdnost* (s. 8).

Autor používá pro vysvětlení toho, jakým způsobem bylo nazíráno na tehdejší vězně ruské slovo *нелюди* (s. 18). Na osmnácté straně se objevuje dokonce dvakrát: *То ж нелюди а не все нелюди*. Analogické slovo *nelidé* jsem vyloučila. V prvním případě jsem výraz přeložila jako *vždyť to ani nejsou lidé* (s. 9) a v druhém případě jsem samotné slovo vynechala, protože následuje dostatečné vysvětlení *někteří vězni jsou nevinní lidé* (s. 9)

Slovní spojení *единственная в жизни «ломка»* (s. 18) jsem nahradila vysvětlením *jedinkrát v životě se ve mně něco zlomilo*. (s. 9)

Co se týče pohledu na USA, autor píše *вечно они какие-то пакости портят нас умышленно... Да где им против нас!* (s. 18) Silné vyjádření emocionality na rovině lexikální jsem řešila dvěma frazeologismy *вечно против нас кули пикле... Притом нам несажали ни по котники!* (s. 9)

V popisu autorova prvního působení na „stavbě komunismu“ – na bratské hydroelektrárně – se pro český překlad objevilo hned několik problematických míst. Spisovatel hovoří o vedoucím brigády (s. 10), v ruštině *бригадир* (s. 19), který *жил в «балке»* (s. 19). V češtině jsem ponechala slovo *rokle* v uvozovkách (s. 10), protože jsem nevěděla, zda se jednalo o skutečnou rokli, či zda se tomu místu pouze tak říkalo.

Následuje popis mladé ženy brigadýra, která *работала на нашей буровой коллектором* (s. 19). Slovo označující tuto profesi v češtině zní *kolektor*, popř. *sběrač*. Myslím si, že by v češtině toto slovo znělo nepřírozně, a v kontextu nebylo důležité, jakou práci žena přesně vykonávala. Název profese jsem tedy vynechala a přeložila *pracovala s námi na vrtné věži* (s. 10).

Dále se objevuje popis jejího vztahu ke svému muži ve větě, která začíná *Ее «балдежная» влюбленность в «старика» мужа* (s.19). První slovo v uvozovkách jsem do češtiny přeložila jako *zbožňující* a druhé jako *se čtyřmi křížky na hřbetě* (s. 10) a české invarianty jsem do uvozovek nedala. Ruské *«старик»* se objevuje i v dalším souvětí (s. 19),

kde jsem také v češtině ponechala „*staříka*“ v uvozovkách (s. 10). Na konci tohoto souvětí se objevuje ruský frazeologismus *сияла и розовела, как спелое яблочко на солнышке* (s. 19). Protože jsem nenašla žádný vhodný český ekvivalent, přeložila jsem téměř doslovně jako *zářila a červenala jako zrající jablíčko na sluníčku* (s. 10). I když se použití zdrobnělin v češtině může zdát přehnané, připomíná v kontextu ruský kolorit a zároveň jeho ironický nádech vystihuje situaci.

Reálie, která se vztahuje k době „reálného socialismu“ – *телогрейка* se objevuje v překládaném textu hned dvakrát. Nejprve při popisu co nosili vězni na sobě: *в одинаковых телогрейках-бушлатах* (s. 19), ale také co na sobě nosil autor v době svých studií na univerzitě: *ходил в университет в телогрейке* (s. 27). Tato reálie se objevuje např. v klasické sovětské komedii *Девчата* a v češtině by bylo možné ji přeložit jako *vatovaná bunda nebo vatovaný kabát*. Nakonec jsem v obou případech záměrně zvolila neformální variantu *vaťák* (s. 10 a s. 17), která naznačuje, že v bývalém Sovětském svazu nosili studenti stejné oblečení jako dělníci a vězni.

V dialogu, který je emocionální výměnou názorů, jsem ve vyjadřování bývalého vězně zvolila nespisovnou formu *ty seš* (s. 11), kdežto ve vyjadřování bývalého studenta univerzity spisovnou formu *jsem* (s. 11). Nespisovný ráz řeči bývalého vězně korunuje slovo citově zabarvené *рвань* (s. 20), které jsem přeložila českým výrazem *pakáž* (s. 11). Citový náboj nese i výčitka ve formě frazeologismu vůči bývalému komsomolci *Spadl jsi snad z měsíce?* (s. 11), který jsem použila místo ruského vyjádření *На Луне, что ль, живешь...* (s. 20)

Autor se nad tímto vyjádřením pozastavuje a kontruje *Тогда же меня больше задел его как бы укор за «лунное» проживание жизни. Конечно, не на Луне я жил* (s. 20), což jsem vzhledem k předchozímu kontextu přeložila *Tehdy se mě velmi dotkla jeho výčitka, že jsem spadl z měsíce. Nespadl.* (s. 11)

Na straně 21 ruského originálu začíná poměrně dlouhá pasáž, kterou bych nazvala filozofickou. Pokračuje až na začátek strany 24 a z mého pohledu se jedná asi o nejnáročnější část celého překladu. „K neuměleckým textům patří většinou díla vědecká, filozofická aj., která rovněž vyžadují maximální přesnost překladu; předpokladem zdárného výsledku je mj. překladatelova věcná znalost oboru a příslušné terminologie.“ (Kufnerová 1994, s. 42) Při překladu jsem se držela co nejbližší originálu, proto nebudu provádět analýzu této části, která v českém překladu začíná na straně 12 a končí na straně 14, bylo by totiž třeba detailního rozboru, na který není v této práci prostor.

Po této časově i fakticky náročné části přišla naopak asi nejpříjemnější část překladu. Začíná na straně 24 kapitolou v ruštině nazvanou *Том омеу*. V překladu do češtiny jsem

zvolila upřesňující název *Můj vlastní a nevlastní otec* (s. 15). Kapitola začíná emociálním vyjádřením *Его «забрали» однажды и навсегда* (s. 24), které jsem přeložila jako *Sebrali ho jednou a provždy* (s. 15) a pokračuje vzpomínkami, jak již název napovídá, na oba autorovy otce.

Konec této části je graficky označen třemi hvězdičkami a za nimi začíná další překladatelský problém. Autor vysvětluje okolnosti doby, kdy se v roce 1957 ocitl v Norilsku. *Напомню, середина 1950-х: вчера лишь – целина и первые стройки коммунизма, почти как в первые годы революции – культ пролетарских биографий.* (s. 27) Tuto větu jsem přeložila velmi volně, abych co nejlépe vystihla její význam. *Пřipomínám, že v polovině padesátých let bylo prestižní záležitostí žít životem proletáře, pracovat na celině či na prvních stavbách komunismu. Téměř jako tomu bylo v prvních letech po revoluci.* (s. 17)

Když autor vysvětluje okolnosti svého vyloučení z univerzity, používá expresivních vyjádření. Zastavím se u souvětí *Увы, когда пришло время предстать перед судом университетских идеологических бонз, я был безжалостно разоблачен как интеллигентный перевертыш, и все мои пролетарские выходки во внимание приняты не были.* (s. 27) Na začátku stojí citoslovce *увы*. Vzhledem k tomu, že ruština používá citoslovce hojněji než čeština, v českém překladu jsem je nepoužila. „Při překladu do češtiny můžeme pozorovat také rozdíl v jazykových prostředcích, jež má expresivita k dispozici... ale také při překladu z příbuzných slovanských jazyků, jež vesměs využívají citoslovce hojněji než čeština.“ (Kufnerová 1994, s. 107)

V tomto souvětí se objevují hned dvě slova, jejichž význam bylo třeba vyhledat v ruském výkladovém slovníku: *бонза* a *перевертыш*. První z nich vysvětluje *Большой толковый словарь русского языка* jako slovo přejaté z francouzštiny, které se v hovorové řeči používá «о высокопоставленном должностном лице, общественном деятеле (обычно надменном, чванном)». Toto slovo jsem přeložila jako *předák* ve spojení s adjektivem *ideologický*. Ruské *перевертыш* charakterizuje výkladový slovník opět jako hovorový výraz, který hovoří «о двуличном человеке, лицемере». Přeložila jsem jej jako *jeden ze zástupců inteligence*.

Porovnáním hovorové ruštiny se spisovnou češtinou by se mohlo zdát, že došlo v překladu k určitému posunu. Překlad celého souvětí zní *A nakonec, když jsem stál před univerzitním soudem složeným z ideologických předáků, byl jsem nemilosrdně odhalen jako jeden ze zástupců inteligence, přičemž žádný z mých proletářských postojů nevzali v úvahu.* (s. 17) Tím, že zde jsou nakumulovány obraty typické pro tehdejší režim: *ideologický předák*,

zástupce inteligence a proletářský postoj, získal český překlad nejenom ironický nádech, ale zároveň si zachoval i emocionalitu.

Ironie pokračuje i v dalším souvětí *Меня изгнали с рекомендацией идти в массы и познавать идеологию рабочего класса, к чему я и приступил тотчас же, как только выяснилось, что «сажат» не будут...* (s. 27) I zde jsem postupovala tak, že jsem použila výrazy běžné pro slovník komunistické propagandy. *Выhnali mě с doporučením, абых шел с масоу а познавал идеологию дѣлничке тѣрды, к чемуž jsem се také chystal ihned poté, jakmile се ukázало, že neбуду muset jít „sedět“.* (s. 17). Na konci se objevuje hovorový výraz označující se silnou emocionalitou *jít do vězení*. V ruštině je jiný podmět než v češtině – třetí osoba plurálu (*они*) *«сажат» не будут*, v češtině je to první osoba singuláru (*já*) *neбуду muset jít „sedět“*. V tomto případě jsem zachovala uvozovky.

Komunikační emotivní hodnotu má použití expletiva *Госноду!* (s. 28) „Expletiva většinou už dávno pozbyla svou tabuovost. Z hlediska překladu je zajímavá nejen četnost expletiv, závisející na dobové společenské konvenci, ale i jejich etymologie. V tomto ohledu patří expletiva do reálií spjatých s kulturním systémem, a je tudíž třeba s nimi v překladu jako s reáliemi nakládat. Znamená to, že v řadě případů v literárním překladu nelze uplatnit jejich sémantický překlad, nýbrž že je nutno použít ekvivalent funkční.“ (Kufnerová 1994, s. 108) I v českém kontextu se používá výraz *bože* nebo *ježíš*, v tomto případě jsem vybrala první možnost, ale bez vykřičníku, a pokračovala jsem čárkou. *Боже, прощ мѣ jen tenkrát nenapadlo* (s. 17)

3.1.1 Odborné termíny

Vzhledem k charakteru prostředí, ve kterém se vyprávění odehrává, objevuje se v textu velké množství termínů především z oblasti stavebnictví a hornictví.

Autor vzpomíná na první osobní setkání s vězni a při popisu prostředí, ve kterém pracovali, používá slovní spojení *вспомогательный котлован* (s. 18), které jsem přeložila jako *potocný výkop* (s. 10).

Ve vyprávění o práci v dole v Norilsku se objevuje velké množství technických termínů spojených s důlním odvětvím. „Pokud jde o terminologii již stabilizovaných, tradičních oborů, je věc poměrně jednoduchá: zachycují ji technické slovníky příslušných směrů. Terminologie jakožto specifická vrstva slovní zásoby se těší stálé pozornosti lingvistů, je centrem působení jazykové normy. Normalizaci a unifikaci terminologie slouží soustavná a přímá účast lingvistických autoritativních institucí na vytváření terminologických norem. Ideálním cílem této normotvorné činnosti je uspořádání, unifikace a standardizace

terminologie národního jazyka. Praxe překládání je ovšem s tímto ideálním stavem v dialektickém rozporu. Prudce se rozvíjející obory technické jsou převážně spojeny s cizojazyčnou dokumentací, a tak vyžadují, aby překladatel reagoval aktivně, samostatně a okamžitě. Řada termínů z technické dokumentace v existujících slovnících uvedena není (nemluvě již o tom, že tyto slovníky nejsou vždy dostupné). Zde pak přijde překladateli vhod i znalost dalších jazyků, protože v některých z nich již zachycení terminologie někdy postoupilo dále než ve slovnících českých.“ (Kufnerová 1994, s. 90)

Vzhledem k tomu, že se v mém případě nejedná o text ryze technický ani společenskovední, není třeba hledat zcela přesné slovní ekvivalenty. Spíše je třeba zachytit atmosféru vyprávění, k čemuž je potřeba používat obraty, které jsou pro toto prostředí typické. Měla jsem štěstí, že jsem tuto problematiku měla možnost konzultovat s člověkem, který v rudných dolech v Příbrami pracoval téměř deset let a je s ní tedy dostatečně obeznámen.

Část knihy, které se tato problematika týká, začíná v ruském originále větou *Я устроился работать в рудник и был определен на проходку.* (s. 29) Česky jsem tuto větu přeložila podle smyslu *V dole, kde jsem začal pracovat, mě poslali hloubit šachtu.* (s. 18) Ruské *рудник* může znamenat důl všeobecně a z kontextu úryvku jasně nevyplývá, že šlo právě o rudný důl.

Autor dál pokračuje popisem svého vztahu k práci v dole, kde sedmi různými výrazy popisuje, co všechno se mu tam líbilo. *Детское пристрастие к пещерам обеспечило почти восторженное восприятие рудничных штолен, штреков, квершлагов, горизонтов, подэтажей, ходовых восстающих и рудоспусков.* (s. 29) Pro smysl výčtu všech různých druhů chodeb v dole podle mého názoru stačilo uvést čtyři, tak jak jsem to učinila ve svém překladu: *Dětská láska k jeskyním způsobila, že jsem téměř s nadšením přijímal všechny ty důlní štolky, chodby, překopy a šachetní bludiště pater.* (s. 18)

Další realie se objevují hned v následující větě *Крепление предусматривалось только в центральных штольнях и подсобных помещениях.* (s. 29) Po konzultaci, jaké prostory se vlastně v dolech nacházely, jsem zvolila následující překlad. *S důlní výstuží se počítalo pouze v centrálních štolách a odpočívárnách* (s. 18)

V kontrastu k prostředí, které je popisováno víceméně technickými termíny, stojí následující téměř básnické pojednání toho, jak spisovatel tyto prostory vnímal. *Были в моем романтическом восприятии лабиринтом пещер, где заблудиться проще простого, где эхо звучит, как львиное рокотание, где темнота, когда отключишь фонарь, поглощает тебя, как молчаливое чудовище.* (s. 29) V českém překladu jsem na konci věty

zachovala expresivní vyjádření v druhé osobě singuláru. ...byly v mé romantické představě jeskynním labyrintem. Bylo tak snadné v něm zabloudit, ozvěna tam zněla jako zařvání lva a tma, když zhasla lampa, tě pohltila jako tichá nestvůra. (s. 18)

Romantický popis pokračuje a kulminuje pro českého čtenáře možná poněkud patetickým pohledem do „ruské duše“. Na tomto místě je možná třeba zmínit, že pro Rusa v tehdejší době *читать стихи* neboli *предна́сет básně* byla obvyklejší záležitost, než by se mohlo zdát. *А если углубиться в старые выработки, куда соваться строго запрещено из-за метана и ненадежности кровли, если отмахнуться и протиснуться сквозь запрещающую крестовину, а потом идти, идти и читать стихи – звучания такого не получишь больше нигде...* (s. 29–30) Můj překlad zní *Když ses spustil do starých šachet, kde to bylo přísně zakázané kvůli přítomnosti metanu i kvůli nebezpečí sesuvu klenby, když jsi nad tím mávl rukou, protáhl ses skrz výdřevu a šel dál a dál, našel jsi pro přednes básní to nejlepší jeviště na světě...* (s. 18) Kontrastu je dosaženo tím, že v souvětí se objevují jak termíny jako *metan*, *sesuv klenby*, *výdřeva*, tak poetické spojení *to nejlepší jeviště pro přednes básní*.

Dále se objevují termíny v popisu profesí, které byly v dole přirozeně rozděleny mezi příslušníky jednotlivých národností. *Латыши, к примеру, достаточно компактно трудились на поставке крепежного материала и на откатке. Чеченцы – исключительно на проходке, немцы – маркшейдеры, литовцы – крепильщики.* (s. 30) Překlad toho, jaké činnosti jednotlivé národnosti v dole vykonávaly, jsem řešila rozvedeným popisem za pomoci slovesa. *Lotyšši společně vozili materiál pro dolní výztuž a odváželi hlušinu. Čechenci výlučně proráželi důlní chodby, Němci zase prováděli geologický průzkum a Litevci pracovali na důlní výztuži.* (s. 18)

„Hlavní rozdíl mezi překladatelem tvůrčím a překladatelem mechanickým je v tom, že překladatel tvůrčí si na cestě mezi originálem a překladem představí skutečnosti, o nichž píše, tj. proniká za text k postavám, situacím a ideám.“ (Levý 1998, s. 56)

Překladatelským problémem je spojení *женщины – имональщицы*. V tomto případě nebylo těžké si skutečnost představit na základě kontextu. Toto slovní spojení jsem do češtiny přeložila jako *ženy, které nás kontrolovaly*. *Женщины – имональщицы никогда почти не касались их, знали, что некурящие, но каждый непременно останавливался на месте досмотра и лишь после разрешающего жеста делал несколько шагов вперед, поджидая остальных.* (s. 30) Souvětí jsem rozložila do dvou vět: *Ženy, které nás kontrolovaly, je obvykle neprohližely, věděly o nich, že jsou nekuřáci. Každý z nich vždy zůstal*

stát stranou na vrátnici i po kontrole, když jej ženy mávnutím ruky propustily, a čekal na ostatní. (s. 18)

Další reálie popisující život v dole následují ve větě *Потом все мы шли на платформу нулевого уровня, откуда электричка в микровагончиках развозила нас по участкам. (s. 30)* Na rozdíl od předchozího případu nebylo z důvodu neznalosti prostředí místo pro fantazii, přesněji řečeno bylo třeba konzultace, jak, čím a kam se vlastně horníci v dole rozváželi. Na základě toho jsem větu přeložila *Pak jsme šli společně na nástupiště nulté úrovně, odkud nás rozvážely vozíky po kolejích na jednotlivá důlní díla. (s. 18–19)*

V ruském výrazu *штрек* je možné rozpoznat germanismus (Strecke), který se v českém hovorovém jazyce také objevuje jako *štreka*. *Итак, я стал пристраиваться к компании литовцев-крепильщиков всякий раз по пути к участку, а иногда и на выходе, хотя здесь подгадать было труднее, поскольку крепильщики, закончив работу, могли выйти раньше или, наоборот, задержаться в штреке дольше обычного. (s. 30)* V tomto případě jsem se nicméně podle kontextu rozhodla použít výraz *štola*, i když *štreka* ve smyslu *cesta* by zde byla také možná. *Пripojoval jsem se ke skupině Litevců pokaždé, když jsem jel на свое рабочее место а někdy и дорогой назад. То было понěkуд слоžitější, protože Liteвci могли закончить работу раньше, а иногда наоборот задерживались в штоле дольше обычного. (s. 19)*

Český slangový výraz *pulman*, kterým horníci nazývali vozíky v dole, jsem použila místo přejatého slova *купе*, které se v uvozovkách objevuje v ruském originálu. *Дважды я травмировался в руднике, и оба раза тому предшествовало непопадание с литовцами в одно «купе». (s. 30)* Český překlad věty zní *V dole jsem se dvakrát zranil а pokaždé se то stalo, když jsem в pulману nepřijel с Liteвci. (s. 19)*

Podruhé jsem tento slangový profesionalismus použila ve větě *Обычно я сидел на краю платформы до участка, а в вагончике дремал. (s. 31)* Zde *pulman* slouží jako náhrada ruského slova *электричка*. *Обычно, пристроившись с краю, все пятнадцать минут движения электрички от платформы до участка я сидел, уобразжая дремлющего... (s. 31)*

3.2 Rovina syntaktická

Pro autora je typické používání na jedné straně jednočlenných vět, které obvykle obsahují podmět, а na druhé straně rozvitých souvětí. V tomto případě jsem se snažila syntax přiblížit českému úzu, neboť zachování specifické ruské syntaxe by neodpovídalo českým konvencím. K větám jednočlenným s podstatným jménem jsem například přidávala podle kontextu i sloveso.

Velmi častým jevem je použití apoziopce – tří teček, které naznačují nedořečenost myšlenky. Extrémní případ použití apoziopce v originálu textu je na s. 20–21. V tomto místě jsem tři tečky částečně zachovala a částečně jsem je eliminovala. Protože neexistuje žádné pravidlo a jedná se o subjektivní přístup, řídila jsem se vizuálním hlediskem (s. 11–12) .

Tímto hlediskem jsem se částečně řídila i v případě jediného dialogu, který se v překládané části knihy objevuje. Emocionalitu naznačují velmi kusá vyjádření, jako například, když se na začátku dialogu objevuje pouze substantivum *Комсомолец...* (s. 20), které jsem podle kontextu doplnila *No jo, ty seš komsomolec...* (s. 11). V odpovědi v ruštině stojí *Уголовники* (s. 20), v češtině jsem přidala také verbum finitum *Jsou to zločinci* (s. 11).

Jak jsem se již zmínila, autor používá mimo jiné i bohaté hypotaxe a parataxe. Příklad takového bohatě rozvitého souvětí je to, které začíná na s. 28 a končí na s. 29. *Я лишь исполнился предчувствием, что поджидают меня в скором будущем горькие и тягостные открытия, что правда, поиском которой обуян, может оказаться объемнее моих возможностей познания ее, что выводы, коих избежать не могу, могут окончательно поломать, изломать мою жизнь, что, наконец, мое исключение из комсомола, тяжело пережитое, может оказаться лишь первым звеном последующих исключений отовсюду, по существу, из народной жизни, каковую я хотел видеть вопреки первому опыту познания – по большому счету имеющей великий и оправданный смысл.*

Toto souvětí jsem v češtině rozdělila do kratších vět za pomoci polysyndetonu. Třikrát za sebou stojí na začátku věty spojka *že*. Díky tomuto opakování působí věty jako tok mluvené řeči pronesené jedním dechem, podobně jako jsem to vnímala v ruském originálu. *Právě tehdy jsem začínal tušit, že mě čekají hořká a těžká odhalení. Že pravda, kterou tak intenzivně hledám, bude taková, že ji moje poznání nebude schopno přijmout. Že závěry, kterým se nebudu moci vyhnout, úplně poničí a zlikvidují můj dosavadní život. Že moje vyloučení z komсомолu, které jsem tak těžce nesl, se nakonec ukáže jako první krok vyloučení. Vyloučení z veškerého života společnosti, kterého jsem se přesto přese všechno tak přál účastnit. A to i přes první negativní zkušenost, kterou jsem získal, protože v principu jen takový život měl opravdový smysl.* (s. 18)

3.3 Rovina pragmatická, stylistická, textová

Při překladu je třeba mít stále na zřeteli čtenáře, proto jsem některé výrazy poněkud přizpůsobila českému prostředí, i když tomu ne úplně nejmladšímu čtenáři nejsou reálie našeho bývalého mocného východního souseda úplně neznámé.

3.3.1 Intertextovost

V části, kde se autor zmiňuje, za jaké přestupky byli lidé v bývalém Sovětském svazu za doby Stalina posíláni do vězení, používá výraz v uvozovkách *колодки* (s. 18). Jedná se o presupozici, že ruský čtenář už bude vědět, o co se jedná. Pro českého čtenáře jsem považovala za nutné zexplicitnění *kdýž sbírali zbylé klasy na pokosených polích* (s. 9).

Zajímavým místem pro překlad, o kterém jsem se zmínila již na rovině lexikální i syntaktické, je jediný dialog, který se v daném textu objevuje. Jedná se o rozhovor bývalého vězně s komsomolcem, ve kterém mu sděluje, že *червонец отмотал* (s. 20). Při rešerši jsem našla, že *червонец* je označení pro „cizí zlaté mince v Rusku v 18. století, podle nich v letech 1730 – 1867 raženy vlastní ruské mince pro zahraniční obchod. Od roku 1923 opět raženy červenec v hodnotě 10 rublů o hmotnosti 8,6 g. Bankovky stejné hodnoty pozbyly platnosti roku 1947.“ V tomto případě se jedná o hovorovost, kterou jsem podle smyslu přeložila *Já si odkroutil deset roků.* (s. 11)

Specifickou otázkou bylo, jak přeložit okřídlené rčení «*А был ли мальчик?*» (s. 20), které pochází z knihy Maxima Gorkého *Život Klíma Samgina*. Význam tohoto okřídleného rčení je pro běžného ruského čtenáře známý. V ruském internetovém slovníku okřídlených výrazů jsem našla, že «*в романе приводится эпизод из детства главного героя. Мальчик Клим и его товарищи — Борис Варавка и Варя Сомова — катались на коньках. Вдруг лёд проломился, и Борис с Варей оказались в воде. Клим пытался спасти их, протянул Борису конец своего гимназического ремня, но, почувствовав, что и его затягивает в воду, выпустил ремень из рук. Дети утонули. Когда о несчастье узнали взрослые, начались поиски утонувших, и Клим услышал поразивший его «чей-то серьёзный недоверчивый вопрос: — Да был ли мальчик-то, может, мальчика-то и не было». Употребляется при сомнениях в наличии самого предмета, давшего повод для беспокойства, хлопок (ирон.).»*

„Překladatel si stále klade otázku, bude-li jeho formulace přeloženého textu čtenáři srozumitelná. Porovnáním svých znalostí s předpokládanými znalostmi čtenáře dostává pak

tři případy: 1. je jasné mně, čtenáři bude patrně rovněž jasné; 2. je jasné mně, ale čtenáři nemusí být známo, nebude mu jasné; 3. není jasné mně, tím spíš nebude jasné ani čtenáři; je třeba zexplicitnit, doplnit, precizovat.“ (Kufnerová 1994, s. 14)

Proto jsem hledala i v českém zdroji. V *Ruské moderní literatuře* stojí, že v Gorkého epopeji *Život Klíma Samgina* „je vše nazíráno prizmatem vědomí ústřední postavy. Vznikl tak zvláštní obraz Ruska, zakotvený v realitě... a zároveň následný posun skutečnosti pohledem hlavní figury, který mění realitu v obraz, jehož reálnost je zpochybněna“. (Milan Hrala 2007, s. 422)

Po těchto rešerších jsem zvolila zexplicitnění českého textu: *Později mě tato neodbytná myšlenka, jestli doopravdy vůbec něco takového bylo, bude provázet jako refrén, který se jako pověstná červená nit bude táhnout celým mým životem.* (s. 11)

Borodin nemohl v souvislosti s tématem gulagů nezmínit Solženicyna a jeho *Souostroví Gulag*. Citaci z této knihy *Будь проклята ты, Колыма, что названа чудной планетой.* (s. 21) jsem nahradila českou citací, která je i v našem prostředí známá *Bud' prokletá, zlá Kolymo!* (s. 12)

3.3.2 Názvy literárních děl

Co se týče názvů literárních děl, bylo třeba použít substituci, tedy najít jejich české ekvivalenty. Ty jsem vyhledala na internetových stránkách Městské knihovny v Praze. Názvy děl jako *Мартин Иден*, *Жизнь Клим Самгина*, *Хлеб* nebo *Золото* jsou v češtině analogické: *Martin Eden*, *Život Klíma Samgina*, *Chléb* a *Zlato*. Na druhé straně ruské názvy jako *Девяносто третий*, *Человек, который смеется*, *Записки Пиквикского клуба* nebo *Угрюм-река* mají svoje české varianty: *Devadesát tři*, *Muž, který se směje*, *Kronika Pickwickova klubu* a *Řeka života*.

Problém nastal s názvem knihy od Jamese Aldridge, který v ruském jazyce zní *Горы пустынных горизонтов*. Překlad tohoto titulu do češtiny jsem nenašla ani na seznamu knihovny, ani na stránkách Obce překladatelů. Mezi náhradou jiným titulem od Jamese Aldridge a mezi variantou možného překladu *Hrdinové prázdného obzoru* jsem zvolila druhou možnost. I když se domnívám, že název této knihy není v kontextu překladu zásadní, mohlo by záměnou dojít k nedorozumění, vzhledem k tomu, že knihu Jamese Aldridge neznám.

Klasické dílo George Wilhelma Hegela, které má v ruštině název *Лекции по эстетике* (s. 14), se v češtině jmenuje *Estetika*. V textu jsem nepovažovala za nutné použít

konkrétní název knihy a zvolila jsem popisný způsob vyjádření z *jeho pojednání o estetice...* (s. 6)

Dále se objevuje název knihy, kterou napsal sám autor a která, stejně jako zatím žádná z Borodinových knih, nebyla přeložena. Proto jsem její ruský název *Год чуда и печали* (s. 14) přeložila doslova jako *Rok zázraku a smutku* (s. 7), kdy název částečně napovídá obsah knihy, ve které autor píše o své dětské lásce.

Sečtěllost autora a jeho orientace na literaturu především levicových spisovatelů se odráží i v další citaci knihy Ethel Lilian Voynichové (s. 15), která byla v Sovětském svazu v době stalinismu velmi oblíbená. Borodin neuvádí konkrétně ruský název knihy *Обод*, jehož česká varianta je *Střeček*. Podle mého názoru je to z důvodu presupozice neboli předpokladu znalosti této knihy v ruském kontextu. Ani já neuvádím tento název knihy v češtině, ale z opačných důvodů, neboť se domnívám, že by českému čtenáři nic neřekl. Vycházím při tom z již citovaného úryvku „není známé mně, tím spíše nebude jasné ani čtenáři“ (Kufnerová 1994, s. 14)

Překlad jsem tedy oproti originálu doplnila jmény dvou hlavních hrdinů románu, jejichž vztah považuje autor za podobný svému vztahu ke komunistickému diktátorovi Stalinovi. Co se týče autorky Voynichové, doplnila jsem v překladu příjmení o její dvě křestní jména, která implikují, že se jedná o ženu. Její příjmení jsem nepřechýlila z důvodu uvedení jejího jména na románu v obou českých vydáních v nepřechýlené podobě. (s.7)

4.Závěr

Text, který jsem překládala, byl plný překladatelských problémů především v lexikální, syntaktické, pragmatické a stylistické rovině. Těm jsem v analýze také věnovala největší prostor. Problémy s přepisem vlastních jmen nebo geografických názvů z ruštiny do češtiny, které jsem chtěla původně do analýzy zahrnout, jsem nakonec vynechala, protože ve srovnání s výše uvedenými překladatelskými problémy se nejevily jako nejdůležitější.

Kniha je autobiografickým pojednáním a charakterem vyprávění se blíží spíše umělecké beletrii. Neustálé rešerše byly časově velmi náročné, a i když jsem při překládání vycházela především z teorie překladu Jiřího Levého, jeho minimaxovou strategii (maximální efekt při minimálním úsilí) se mi tak úplně dodržet nepodařilo.

Při výběru textu se nicméně podařilo dosáhnout kompaktnosti překládané části. Český překlad se na konci vyprávění slovy autora vrací k tomu, co na začátku říká jedna z jeho postav, a shrnuje tak jednu z hlavních myšlenek překládaného úryvku knihy.

5. Seznam použité literatury

- HOCHTEL, B. *Preklad ako komunikácia*, Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1990
- HRALA, M. *Ruská moderní literatura*, Praha: Karolinum, 2007
- NORD, Ch. *Textanalyse und Übersetzen*, Julius Groos Verlag, Heidelberg 1995
- KUFNEROVÁ, Z. et al: *Překládání a čeština*, Jinočany: H&H, 1994
- LEVÝ, J. *Bude literární věda exaktní vědou?*, Praha: Čs. spisovatel, 1971
- LEVÝ, J. *Umění překlada*, Praha: Železný, 1998
- POPOVIČ, A. *Teória umeleckého prekladu: aspekty textu a literárnej metakomunikácie*, Bratislava: Tatran, 1975
- VILÍKOVSKÝ, J. *Preklad ako tvorba*, Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1984
- Большой толковый словарь русского языка*, Санкт-Петербург: Норинт, 2008

Internetové zdroje

- http://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/literatura/BORODIN_LEONID_IVANOVICH.html
- http://www.hrono.ru/biograf/bio_b/borodin_li.php
- <http://vshson.narod.ru/index.html>
- <http://www.zavtra.ru/denlit/068/41.html>
- <http://www.pravoslavie.ru/guest/borodin.htm>
- <http://www.obecprekladatel.u.cZ/ZZPREKLADY/totalanglictina.htm>
- <http://www.mlp.cz/>
- http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&id_desc=16868&title=%E8ervon%ECc&s_lang=2
- <http://www.bibliotekar.ru/encSlov/a/2.htm>

Filmografie

- «Девчата» художественный фильм, Киностудия «Мосфильм», 1961

6. Příloha

Text originálu
